
DOI: 10.21005/pif.2018.33.E-01

***I BUILT IT NOT FOR YOU, YOU SHOULD BUILD IT FOR YOURSELF,
CRACOW ARCHITECT WŁADYSŁAW EKIELSKI
AND HIS OWN HOUSE***

***JAM TO BUDOWAŁ NIE TOBIE, TY TEŻ BUDUJ K'WOLI SOBIE,
KRAKOWSKI ARCHITEKT WŁADYSŁAW EKIELSKI
I JEGO DOM WŁASNY***

Artur Jurek
MArch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury, Studia doktoranckie
Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

ABSTRACT

The article shows life and creativity of Władysław Ekielski (1855-1927) as a one of the most creative architects of his age. Projects and notes unpublished so far are the basis for a more complete understanding of the architect's work. The legacy of professor Ekielski includes not only dozens of articles, designed residential buildings, but also public buildings in the city of Cracow, and on the areas of Western Galicia.

Key words: Władysław Ekielski, historicism, eclecticism, own house, house of two fronts.

STRESZCZENIE

Artykuł ukazuje częściowo życie i twórczość Władysława Ekielskiego (1855-1927), jako wybitnego architekta swojej epoki. Nieopublikowane dotąd projekty i notatki są podstawą do pełniejszego zrozumienia twórczości architekta. Spuścizna po profesorze Ekielskim obejmuje nie tylko dziesiątki artykułów, zrealizowanych budynków mieszkalnych ale także obiektów użyteczności publicznej na terenie miasta Krakowa, jak również na terenach ówczesnej zachodniej Galicji.

Słowa kluczowe: Władysław Ekielski, historyzm, eklektyzm, dom własny, dom o dwóch frontach.

1. INTRODUCTION

Short biography of Władysław Ekielski has been presented in Polish biographical dictionary by Stefan Świszczowski. Grzegorz Grajewski has written an elaboration about searches of national styles in creation of architect W. Ekielski. Andrzej Laskowski in the confines of educational project „sapphire studio” has described artistic cooperation among Stanisław Wyspiański and Władysław Ekielski. In 2007 year Lechosław Lameński has written text about cooperation among Ekielski and Stryjeński. In research works of Jacek Purchla, there are many cancellations with Ekielski's creations. In relation to source materials that have not been disclosed so far, in the form of notes, novels or publications by Władysław Ekielski, his biography in the field of artistic and conservation work should be clarified. This text is a preface to the presentation of a comprehensive analysis of the architect's creativity against the background of currents in the approach to the problem of monument conservation and contemporary in the context of a historical city. The life and works of the architect Władysław Ekielski have not been presented as a whole, summarizing his achievements and contribution to the development of architecture and conservation of monuments.

Władysław Ekielski [17, p. 221-223] was a son of Eustachy's notary from the Cracow bourgeois family and Elżbieta from Sierawski. Continuing the family tradition in 1868-1872 he attended to St Anna Junior Secondary School [3, p. 321] – school with a long history and high standard of teaching, where well-known artists of the culture and art received their education, such as: representatives of the Estreicher family, Jan Matejko, Józef Mehoffer, Władysław Łuszczkiewicz, Lucjan Rydel, Tadeusz Boy-Żeleński, architect Jan Zawiejski and many other. In 1872-1876 Ekielski studied at the Technical Institute in Cracow, and in 1876-1880 he studied at the Faculty of Civil Engineering in the Technical University in Vienna.

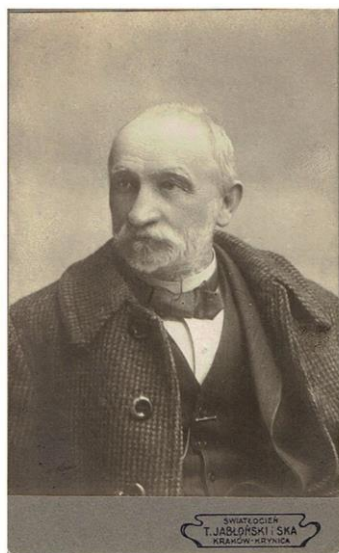

Fig. 1. Own House before the superstructure 3 floors, portrait Władysław Ekielski made by the plant chiaroscuro T. Jablonski and ska-Kraków Krynica

Source: private

Ryc. 1. Dom Własny przed nadbudową 3 pietra, portret Władysława Ekielskiego wykonany przez zakład światłocień T. Jabłoński i ska Kraków-Krynica Źródło: archiwum prywatne

In 1894 Władysław Ekielski began to publish articles in the technical magazine, in 1897-1899 he was an editor-in-chief of the Magazine of Technical Cracow Association, and in 1900 was a co-founder and editor-in-chief of the Architekt magazine, which run for a lot of years with intervals caused by illness and outbreak of the World War I, up to 1927. In the magazine he published dozens of author's articles on extensive subject matter, associated with building and artistic activity on Galicia areas. Even when for health reasons he resigned from his position and the editor-in-chief of the Architekt magazine became Jerzy

Warchałowski, Władysław Ekielski still supported the friend in running the magazine. He was also an editor-in-chief of the *Odbudowa Polskiej Wsi*. [14, p. 135] In 1886-1888 as the assistant of Building Cathedral in Technical – Industrial Academy in Cracow, professor Ekielski taught architectural composition and shaping architectural forms. Next, from 01.09.1894 was a professor of drawing at the State Industrial School, as well as superior in the Municipal School of Artistic Industry and a lecturer in Academy of Fine Arts in Cracow. In 1909 he stood at the head of delegation of the Polish Architects Group in Paris. In 1910 he took part in the contest for area development plan of Great Cracow. He was a member of the team indicated with emblem #5, consisting of artist painters and four architects. Apart Ekielski, the awarded co-authors of the first project award were: Józef Czajkowski, Tadeusz Stryjeński, Ludwik Wojtyczko and Kazimierz Wyczyński. In 1914-1918 he cooperated with the team of architects in the Civil Committee of Villages and Cities Reconstruction, creating model projects based on the Polish folk architecture motives. Władysław Ekielski earned his living also designing and creating stained glass. In 1902 as a result of fascination with the art of stained glass and in view of great demand for the production of glass images in Galicia, Władysław Ekielski along with the painter Antoni Tuch founded the Factory of Stained Glass and Artistic Mosaic. In cooperation with Tuch, Ekielski designed stained glass to churches: in Staromieście near Rzeszów and Strachocin near Sanok. Factory of Stained Glass and Artistic Mosaic carried out a lot of stained glass of the authorship of Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer and other artists, gaining distinctions and awards for the high quality of workmanship. In 1904, Stanisław Gabryel Żeleński, government architect at the Cracow District Office, which he seized in 1906, joined the company.

2. PROFESSION: THE ARCHITECT AND LICENSED BUILDER

After graduation at the Vienna Polytechnic School, Władysław Ekielski worked in Vienna for Professor Heinrich von Ferstel (1828-1883), one of co-founders of the Vienna architecture in the second half of the 19th century. In 1882 he came back to Cracow and established cooperation with the design-building office of unusually thriving architect and monument conservator, Tadeusz Stryjeński – at first, as the designer, later as his partner. With a few significant implementations and a lot of performed projects, in 1886 in Stryjeński Office he obtained building qualifications.

Since then, the architect and licensed builder, Ekielski already independently designed new buildings, drew reconstruction projects of existing objects and competition designs of buildings with multiple functions and storeys, as well as designed a lot of objects of small architecture and significant elements of interior design. It is necessary to mention just a few most important projects and implementation of this last group:

- Competition design of monument on the anniversary of the Battle of Vienna in 1683, drawn up in 1882 along with recalled Alfred Daun and Mieczysław Zawiejski;
- Restaurant project of historic Ogrojec by the church St Barbara in Cracow, for which he gained the first *ex aequo* award along with the architect and conservator Zygmunt Hendl in 1882;
- Project and realization of the iconostasis in Uniate Church of St. Norbert at Wiślna 11 Street in Cracow, along with Tadeusz Stryjeński in 1886-1887;
- Pergola project for the exhibition of interior design and building materials in garden surroundings on the area of Cracow's Jordan Park in 1912;
- Architectural details of monuments: Gralewski in St Mary's Basilica and Tyrchowski in the Cracow Church of Franciscans;
- Implemented project of standalone mausoleum of the Żeleński family in Brzezine, from 1903;
- Tomb of Gwiazdomorski family, in N lodgings, on the Rakowicki Cemetery.

Władysław Ekielski is an author of the project houses: at Piłsudzki 14, Studencka 14, Szpitalna 4 and Grodzka 26 Streets, carried out in 1880 the house of health for Gwiazdomorski at Siemiradzki 1 Street and Own House at Piłsudzki 40 Street, called the House of two pediments. After years of difficulties in progress, he completed the construction of New Synagogue in Tarnów. Along with Tadeusz Stryjeński, as a partner of the company, they conducted a number of significant projects, which have been implemented, among others neo-renaissance building of Aleksander Lubomirski Foundation Hostel by Rakowicka 27 Street (at present Main Building of the University of Economics) [17, p. 446-447] and impressive municipal palaces: Wołodkowicz, located at Lubicz 4 Street and on the former Dvirtseva, Pusłowski, at Westerplatte 10 Street and Maurycy Straszewski on Plants under the Wawel, so-called Small Wawel Villa by Podzamcze Street. During restoration works from 1895 at the presbytery and in the nave of Franciscans Church in Cracow, he made discoveries of the original plan of buildings, and polychromes of the temple interior he offered to Stanisław Wyspiański [7, p. 26], an outstanding painter of the Young Poland movement, graphic designer, as well as dramatist and poet. Another opportunity for cooperation of Władysław Ekielski with Stanisław Wyspiański was commissioned implementation of stained glass windows including Apollo's presentations, to the Cracow Medical Society by Ekielski and Tucha Studio. [8] Władysław Ekielski was a man of many talents, and at his design works he didn't apply straight foreign designs, but as a part of search of the national style competently referred among others to the ornamentation of Italian Renaissance. No wonder that Stanisław Wyspiański pointed to diversity of his interests, sincerity, art passion and offered him the artistic partnership in creation of the construction project of Wawel Hill, i.e. Polish Acropolis. [5, p. 5-6]. Not only the Nation monument, but also the centre of authority in reborn Poland were supposed to be designed: seat of the president, parliament, as well as among others academy of sciences and national museum. Professor Ekielski in memories wrote: *In autumn 1904 – so a few weeks from the moment, when the Wawel Royal Castle became the property of the country, Stanisław Wyspiański called me and offered joint work on working out the entire hill area destination and its development.* [15, p. 135]. Ekielski agreed to the proposal without a second thought, as to: *sense of the spirit of patriotism and love to Cracow's monuments. When a man of such high measure, always of so high range, so fanatically – cherishing our past and monuments – he wrote – made me a proposal of joint work on the Wawel – Polish Acropolis, taking it was a cordial obligation (...).* [15, p. 135-136]. Concerned at first, considered later in memories, what induced Stanisław Wyspiański to ask him for cooperation: *On the one hand, I was proud that so brilliant man asked me for cooperation, but on the other I was aware of the difference between my talent and his brilliant mind. It even worried me. Therefore, once I have asked him what exactly caused of this singling me out from friends of architects – probably more talented than me.* [11, p. 362-363]. A reply, which Ekielski received from Wyspiański, was a confirmation of how great heart was an artist in his eyes. Wyspiański saw this disinterestedness and inborn dedication to the art, which he regarded as necessary to design building on the Wawel Hill of Polish Acropolis. [11, p. 363].

Summing up this brief descriptions of the life and works of Władysław Ekielski, it should be noted that in recognition of achievements and significant implementations he was awarded among others in 1922 with Officer's Cross of Order of Poland Reborn, and in 1925 Building Chamber in Cracow appointed the founder and long-term editor of the *Architekt* magazine and outstanding artist of many buildings of honorary member in recognition of training number of builders and in recognition of tireless pedagogical, cultural and social work. Władysław Ekielski died 23. 06. 1927 in Cracow, aged 72 years, after a severe illness and was buried on the Rakowicki Cemetery. The Pedagogical Council at the State Industrial School in Cracow in the 83 anniversary of his birth, 24.03.1938 a commemorative plaque was set into the wall in honor of Professor Ekielski. The inscription on plaque reads: *To Władysław Ekielski, an artist by God's grace, Polish style lover, fencer of the duty, indomitable citizen, who for 40 years was the school employee and pride, this plaque of special memory was set by students and colleagues.* In 1998, the street has

been named after him in Cracow-Pychowice, in the area of streets, commemorating figures of architects and conservators: Teodor Talowski, Sławomir Odrzywolski, Filip Pokutyński and Tomasz Pryliński.

3. OWN HOUSE OF PROFESSOR EKIELSKI

It was not a coincidence that the Own House of Władysław Ekielski was presented on the book cover of Wojciech Bałusa authorship under the title: The Art of Cracow and Galicia in the 19th century. This House, called also the Palace of Ekielski, as well as the House of two fronts it is a tenement located on the corner of Marszałek Józef Piłsudski 40 and Zygmunt Krasiński Avenue. The architecture of the House differs from conventional shapes, which were applied in those times, changing designs or architectural fashion. It is worthwhile to closer describe the fates of this object, because it is an example of architectural ideas from the period of the turn of the 19th and 20th centuries.

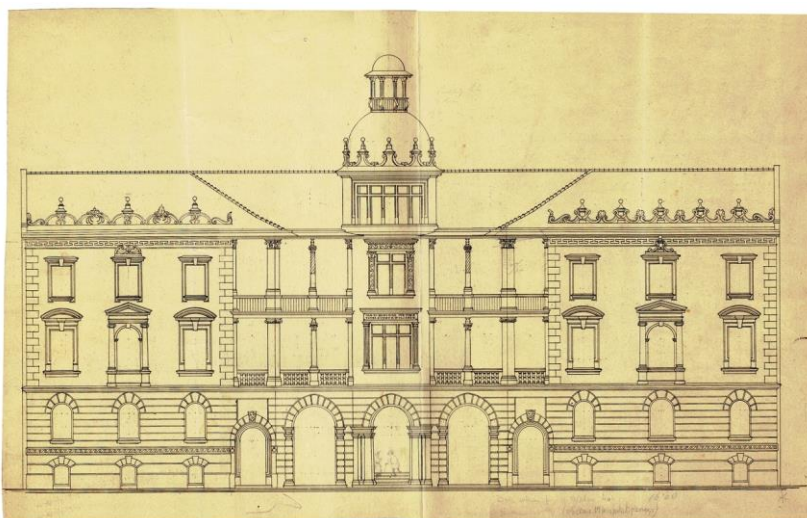

Fig. 2. Own House, conceptual design, the first phase. Tower domed

Source: private

Ryc. 2. Dom Własny, projekt koncepcyjny, pierwsza faza, Baszta nakryta kopułką. Źródło: fot. archiwum prywatne

3.1. Location of the object

Corner House with front garden is located in the building line of Marszałek Józef Piłsudski Street. The following objects are in the immediate vicinity of building:

-From the south it borders the workshop of stained glass Stanisław Gabriel Żeleński at Zygmunt Krasiński Avenue 23. It was established in 1906-1907 according to Ludwik Wojtyczki architect project, with which Ekielski cooperated on the plan of Great Cracow. In the red-brick facade asymmetrically windows of different size and shape are arranged and a bay window. On the front elevation an economical, refined decoration was applied in the form of sea horse and sunflowers:

- From the east, on the line of Marszałek Józef Piłsudski Street the Own House is adjacent to the tenement, designed by the architect of Henryk Lamensdorf in 1908;
- On the opposite side of Piłsudski Street there is as the corner building on the corner of Mickiewicz Ave. a historical Wolska Tollhouse, built in 1892-1893 at the exit of former Wolska Street. Tollhouses were small buildings built at main entry routes to cities and were the seats of tax authorities, charging customs duties and tolls. Most

often they were located in pairs on both sides of the road, and between them a mobile barrier was installed.

3.2. Architecture of the Ekielski palace

Władysław Ekielski in designing the building was inspired by architectural artistic works of his teacher – Professor Heinrich von Ferstel, he used the neo-renaissance stylish costume. In the project of Own House it is possible to specify all features of picturesque eclecticism. [2, p. 115]. One of corner buildings, carried out by Ferstel – Palais Aichholz in Vienna, has protruding risalit in the form of semicircular tower, covered with dome. In the same way at first was supposed to be covered the corner, semicircular tower in discussed house at former Wolska 40 Street. However, in the course of realization Ekielski clearly referred to the Polish Renaissance by applying the attic, crowning the tower and motives taken from the Wawel Castle – in loggias, or from the castle in Baranów Sandomierki – in case of window frames. The Own House is a brick tenement, which outer faces are carried out in stone, brick and plaster. Originally two-storey and partly built with a basement, it has two wings returned towards at the right angle and connected with semicircular offset, recalled tower. Loggias are located at the entire height in corner pivots of wings. Ground-floor towers and pivots with loggias are barrel-vaulted with telescopes. The entrance to the building is opened and topped with semicircular arches and galleries from Piłsudski Street. A bas-relief of the eagle winning the snake is visible over the entrance. Stairwell in the tower is designed on the projection of semicircle with stone fan-like stairs and balustrade of neo-baroque design. Behind the stairwell is a well yard, built in the whole outhouse iron stairs with winding runs. In the interior there are ceilings with profiled facets. Also door leaves are profiled, in part fitted with stained-glass.

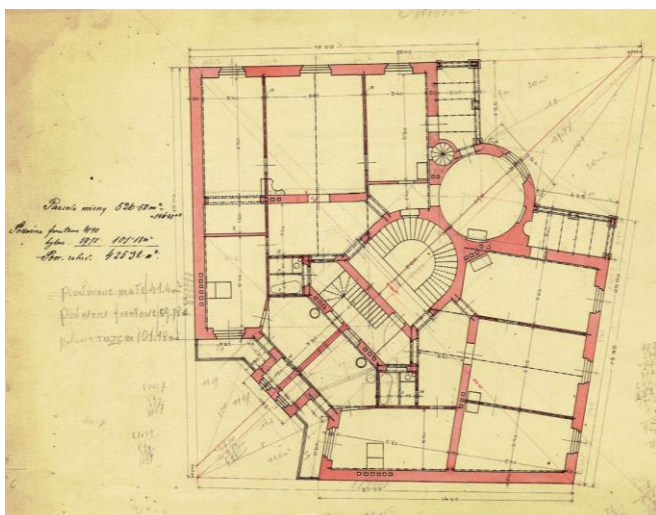

Fig. 3. Own House, conceptual design, the first phase of the plan.

Source: private

Ryc. 3. Dom Własny, projekt koncepcyjny, pierwsza faza rzutu Źródło: fot. archiwum prywatne

The ground floor is covered with irregular stone slabs and closed with a band of the cornice. Near the entrance is a mosaic that represents the face of Christ and the number of tenement, made by the Factory of Stained Glass and Artistic Mosaic, still owned by Ekielski and Tuch. Storeys located above the ground floor are made of bright glazed brick. On the facade from the side of Piłsudski Street, over the arch with eye it is possible to find carved majuscule inscription: HERE COMES THE LIGHT FROM THE SKY, YOU MUST LOOK INTO THE SKY. The ornamentation of the building is rich. It consists of: palmettes, egg-and-dart, woods with an oak leaves and ribbons and the motive of harpies in the opposite way returned. Loggias are an interesting solution with architraves sup-

ported on corner brick pilasters, with the motive of sea horses in capitals and wooden columns with capitals in Corinthian, Ionic and Tuscan orders. From Piłsudski Street a solid balustrade is visible. In architrave of the second floor is a majuscule inscription: *I built it not for you, you should build it for yourself*. These words are a kind of reply to negative reactions of the conservative environment of contemporary Cracow. The axis of tower is divided – on the 1st floor with three-part Wawel window, on the 2nd floor with double window and on the 3rd floor with pair of double windows in stone frames. The tower is topped with an attic wall divided with semicircular alcoves, plastered between brick pilasters and saddlebows. Originally in the alcoves of tower were visible scenes of the adoration by angels Virgin Mary with Child. [2, p. 115]. Above the attic is an iron balustrade of small gallery.

Fig. 4. Viaduct turn the peripheral on the then Wolska Street. Fig. Joseph Tuch, the view from the tower of the House of W. Ekielski. Source: [18]

Ryc. 4. Wiadukt kolei obwodowej nad ówczesną ulicą Wolską. Fot. Józef Tuch, widok z wieży Domu Własnego W. Ekielskiego. Źródło: [18]

Fig. 5. The picture was taken from the embankment turn the peripheral during the flood in 1899. You can see the villa architect Władysław Ekielski. Source: [19]

Ryc.5. Zdjęcie wykonane z nasypu kolei obwodowej podczas powodzi w 1899 r. Widać tu willę architekta Władysława Ekielskiego. Źródło: [19]

The ground floor is covered with irregular stone slabs and closed with a band of the cornice. Near the entrance is a mosaic that represents the face of Christ and the number of tenement, made by the Factory of Stained Glass and Artistic Mosaic, still owned by Ekielski and Tuch. Storeys located above the ground floor are made of bright glazed brick. On the facade from the side of Piłsudski Street, over the arch with eye it is possible to find carved majuscule inscription: *HERE COMES THE LIGHT FROM THE SKY, YOU MUST LOOK INTO THE SKY*. The ornamentation of the building is rich. It consists of: palmettes, egg-and-dart, woods with an oak leaves and ribbons and the motive of harpies in the opposite way returned. Loggias are an interesting solution with architraves supported on corner brick pilasters, with the motive of sea horses in capitals and wooden columns with capitals in Corinthian, Ionic and Tuscan orders. From Piłsudski Street a solid balustrade is visible. In architrave of the second floor is a majuscule inscription: *I built it not for you, you should build it for yourself*. These words are a kind of reply to negative reactions of the conservative environment of contemporary Cracow. The axis of tower is divided – on the 1st floor with three-part Wawel window, on the 2nd floor with double window and on the 3rd floor with pair of double windows in stone frames. The tower is topped with an attic wall divided with semicircular alcoves, plastered between brick pilasters and saddlebows. Originally in the alcoves of tower were visible scenes of the adoration by angels Virgin Mary with Child. [2, p. 115]. Above the attic is an iron balustrade of small gallery.

Fig. 6. Stone eagle fighting with the snake placed on portico input in own home. Source: A. Jurek

Ryc.6. Kamienny orzeł walczący z wężem umieszczony nad portalem wejściowym w Domu Własnym. , 2015 r. Źródło: fot. A. Jurek, 2015 r

Fig. 7. Stone eagle fighting with the snake placed on portico input pharmacy in the House in the Main Market No. 45 in Krakow. Source: A. Jurek

Ryc.7. Kamienny orzeł walczący z wężem umieszczony nad portalem wejściowym apteki w Domu w Ryńku Głównym nr 45 w Krakowie , 2015 r. Źródło: fot. A. Jurek, 2015 r.

After upward extension, the object received other proportion, and very tower doesn't dominate over the rest of assumption. The extension, third storey affected dynamics of the composition. The building is covered with a three sloped roof. In the entrance from Piłsudski Street is grating of oblique bars, and on the lintel is an inscription: *One year before the 20th century jubilee of the reign of Christ over the world*. In the upper part of entrance gate is a symmetrical decoration with the motive of tendrils. This gate refers to Albert Milde ironwork, carried out in the building of Palais Miller Aichholz in Vienna. Fence of the front garden in corner part on the stone base was compound of net with decorative pillars in a form of sunflowers, which has not preserved, and with WE monogram.

Fig. 8. Ironwork gate to the house Ekielski, and an inscription. Source: A. Jurek

Ryc. 8. Ślusarka bramy wejściowej do kamienicy Ekielskiego, oraz inskrypcja: *NA ROK PRZED JUBILEUSZOWYM DWUDZIESTYM WIEKIEM PANOWANIA CHRYSZTUSA NAD ŚWIATEM* Źródło: fot. A. Jurek, 2015 r.

Fig. 9. The entrance to the Palais Aichholz in Vienna, metalwork made by Albert Milde, and the designer of the building was Heinrich von Ferstel, Ekielski's Teacher. Source: A. Jurek

Ryc. 9. Portal wejściowy w Palais Aichholz w Wiedniu, Ślusarkę wykonał Albert Milde, a projektantem budynku był Heinrich Von Ferstel, nauczyciel Władysława Ekielskiego. Źródło: A. Jurek

As evidence that building at the crossroad of former streets: Wolska and Swoboda provoked to extreme judgements, let use words about the Own House of W. Ekielski which

wrote one of critics, Feliks Chwalibóg (1866-1930) in 1908: *Meanwhile, Wolska Street is a waste of aborted architecture fetuses, and the monster hatched at its exit (the last house on the left) not have equal even in Cracow. This tower as smooth as the cylinder, it is not known whether serves as a water reservoir of ring railway, or it is a pot of large hygienic laundry or also a private crematorium.* [4, p. 14]. For determination of architect's style, analyzed a group of the corner houses projects often included far-reaching changes in the traditional functional system, which resulted from expectations of wealthiest and more demanding investors. [10, p. 45]. It is necessary to remember that Władysław Ekielski, apart discussed own house, carried out a row of corner buildings, such as:

- Barabasza House at the corner of Studencka 14 and Garncarska 12 [10, p. 171]
- Czernego House at the corner of Lubicz and Westerplatte 23¹
- Kadenów House at Karmelicka 42
- House of Józef Muczowski at Karmelicka 1
- House of Antoni Suski at the corner Grodzka and Dominikańska Streets
- He also designed the restaurant, a historic building on the corner of Szczepańska 1 and Sławkowska, so-called House of Pear.

Fig. 10. Joinery garden fence with a distinctive monogram WE. Source: A. Jurek

Ryc. 10. Ślusarka ogrodzenia przedogrodu z charakterystycznym monogramem WE, Źródło: fot. A. Jurek

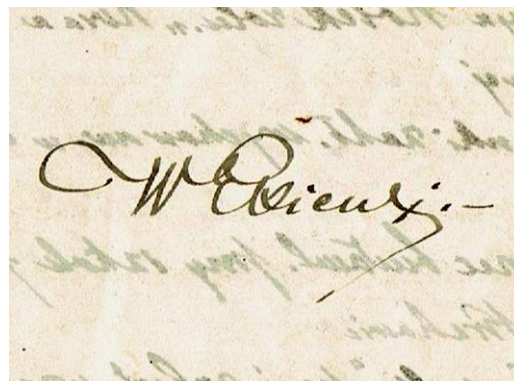

Fig. 11. Handwritten signature of the Władysław Ekielski. Source: A. Jurek

Ryc. 11. Własnoręczny podpis Władysława Ekielskiego, Źródło: fot. A. Jurek

3.3. Current image of the tenement at Piłsudskiego 40 Street

The Own House has been entered into the register of historical monuments in 1973 (A-479). While in 1979 for the object a so-called white card was drafted, which is included in the Provincial Heritage Monuments Protection Office in Cracow. Meantime, large – about 100 meter long flats were divided into smaller and intended for municipal purposes. In 2002 the building after many years of devastation through improper use, was seized from the Housing Management Company in a very bad technical condition by formed then housing community. In 2006-2009 with effort of this community and funding of the Municipality of Cracow and National Fund of the Restoration of Historical Buildings of Cracow, the building partly was restored. Nevertheless, at least since 2002 part of the front facade along with tower are constantly obscured with large advertising format. The housing community claims that thanks to the advertising billboard is able to raise money for further renovation. Meanwhile, so far very controversial advertising could hang due to gaps in the applicable law – it is attached to the scaffolding, instead of facade. By virtue of his controversial forms on those times, exactly this building gained a great populari-

¹ In the second decade of the 20th century the Westerplatte Street was called Andrzej Potocki Street.

ty among all the architect works and should be restored as soon as possible to its former glory by the current owners, i.e. housing community.

Indisputable value of the Own House, involves a great responsibility on the current property owners. All that remains is to hope that housing community in cooperation with the Citizens' Committee for Restoration of Cracow's Monuments, will lead the repair lasting for years to the end and will restore the building to its original state. The own house requires costly conservator's treatments, which will cause that again it will be a pride of the city and one of main attractions of Nowy Świat. Currently this pearl of Cracow's architecture is permanently covered with disfiguring external advertisement of large-form.

4. OTHER EXAMPLES OF OWN HOUSES KNOWN TO CRACOW ARCHITECTS FROM THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURY

Analyzing contemporary way of planning almost all architects of the 19th and 20th centuries have lived in own houses, which at the same time were a kind of advertisement of their creative activity. [9, p. 35-54].

These projects were characterized by a solidity of workmanship, ingeniousness and artistic high level. Many of contemporary artists, e.g. Teodor Talowski, single out by their individuality and artistic sense, about which among others the competitor Władysław Ekielski wrote in the *Architekt* magazine. [6, p. 83]. Let us look at some examples of own houses of Cracow architects, which were maintained unchanged:

-Palace of Tadeusz Stryjeński called: House Under Stańczyk, or Villa Under Stańczyk, designed as neo-renaissance palace with neo-baroque features of 1882-1883, by Tadeusz Stryjeński as his own house. The building is located at Batorego 12 Street in Cracow. The architect named this tenement 'Under Stańczyk', because he belonged to the political grouping Stańczyk. The complex of Stryjeński own house consists of main building and two wings. The building is decorated with magnificent bay window on the upper floor with a sculpture representing Stańczyk and date 1886. A pavilion is located in the garden – studio of Tadeusz Stryjeński. An additional pavilion along with octagonal tower was built in 1884, and in 1892 through covered gallery it was connected to the main building. The building is provided with an inscription: *HOC ERAT IN VOTIS – I just wished it.*

-The *Festina Lente* tenement was an own house of Teodor Talowski. [16, p. 71]. The house is included in the first phase of Talowski works (1885-1895), in which the architect created the most authentic works. [1, p. 123]. Above the entrance to the building are two decorative sentences: *Festina lente* – Rush slowly and *Ars longa vita brevis* – Life is short, and the art long-lasting. Seemingly, a simple facade of the tenement is asymmetrical, decorated with stone details. Unfortunately, during the reconstruction which was held in 1929 during extension with additional floor an ornamental portal was destroyed. Building with architectural form refers to the native, Cracow renaissance version.

-The Own House of the architect Jan Zawiejski designed in 1909, was called Light House. [12, p. 25]. It is located at the corner of Biskupa and Łobzowska Streets. The name of the building was entered in the modest portal: *Light House.*

This name not only referred to light-colored facades of the building, but also pointed to the optimism and cheerful disposition of the author's design. [13, p. 187-194].

Similarly, as in case of the house at Wolska 40 Street, here we also can find the author's monogram JZ, placed on the front facade.

5. CONCLUSIONS

In the family collection after the Professor, there is an interesting conceptual design for Own House, which it is worthwhile to present. Such knowledge contributes to a fuller

understanding of the history of modern Polish architecture. The artists, designing for themselves, showed openly their visions and stylistic preference. At the turn of the 19th and 20th centuries in Cracow were designed many own houses, constructed by Cracow builders, which it is possible to admire until today. One of the most recognizable Władysław Ekielski objects is corner tenement house, known as Own House, in the district of Nowy Świat. Until now, there is no comprehensive, monographic approach to the artistic activity of Władysław Ekielski. There are only selective studies of individual areas of the artist's activity.

JAM TO BUDOWAŁ NIE TOBIE, TY TEŻ BUDUJ K'WOLI SOBIE, KRAKOWSKI ARCHITEKT WŁADYSŁAW EKIELSKI I JEGO DOM WŁASNY

1. WSTĘP

Krótką biografia Ekielskiego została przedstawiona w Polskim Słowniku Biograficznym przez Stefana Świszczowskiego. Dostępne są także wybiórcze opracowania wybranych okresów z życia architekta dotyczące na przykład poszukiwania stylu narodowego w twórczości architekta, którego autorem jest Grzegorz Grajewski. Andrzej Laskowski w ramach projektu edukacyjnego: „Szafirowa Pracownia” Stanisława Wyspiańskiego opisał współpracę artystyczną Władysława Ekielskiego ze Stanisławem Wyspiańskim. Lechosław Lameński na łamach Roczników Humanistycznych w 2007 roku pisał nt. współpracy Ekielskiego z Tadeuszem Stryeńskim w pracy dotyczącej konkursu na projekt schroniska dla osieroconych i zaniedbanych chłopców z Fundacji im. ks. Aleksandra Lubomirskiego w Krakowie. W pracach naukowych autorstwa Jacka Purchli, związanych z postacią architekta Jana Zawiejskiego, pojawiają się liczne odwołania do twórczości W. Ekielskiego. W odniesieniu do nieujawnionych dotąd materiałów źródłowych w postaci notatek czy publikacji autorstwa Władysława Ekielskiego należy doprecyzować jego biografię w zakresie twórczości artystycznej i konserwatorskiej. Niniejszy tekst jest wstępem do nakreślenia całościowej analizy twórczości architekta na tle nurtów w ówczesnym podejściu do problematyki konserwacji zabytków i współczesnego w kontekście miasta historycznego. Życie i twórczość architekta Władysława Ekielskiego nie zostały dotąd przedstawione całościowo, podsumowując jego dokonania oraz wkład w rozwój architektury i konserwacji zabytków.

Władysław Ekielski był synem notariusza Eustachego, wywodzącego się z krakowskiej mieszczańskiej rodziny i Elżbiety z Sierawskich. [17, str. 221-223] Kontynuując tradycje rodzinne w latach 1868-1872 uczęszczał do Gimnazjum Św. Anny [3, str. 321] - szkoły o długiej historii i wysokim poziomie nauczania, gdzie nauki pobierali tak znani twórcy kultury i sztuki, jak: przedstawiciele rodu Estreicherów, Jan Matejko, Józef Mehoffer, Władysław Łuszczkiewicz, Lucjan Rydel, Tadeusz Boy-Żeleński, architekt Jan Zawiejski i wielu innych. W latach 1872-1876 Ekielski studiował w Instytucie Technicznym w Krakowie, a w latach 1876-1880 pobierał nauki na Wydziale Budownictwa Politechniki w Wiedniu. W 1894 r. Władysław Ekielski zaczął publikować artykuły w *Czasopiśmie Technicznym*, w latach 1897-1899 był redaktorem naczelnym *Czasopisma Towarzystwa Technicznego Krakowskiego*, a w 1900 r. został współtwórcą i redaktorem naczelnym *czasopisma Architekt*, które prowadził przez wiele lat z przerwami spowodowanymi chorobą oraz wybuchem I wojny światowej, do 1927 r. Na łamach czasopisma opublikował kilkadziesiąt autorskich artykułów o rozległej tematyce, związanej z działalnością budowlaną i artystyczną na terenach Galicji. Nawet, kiedy z przyczyn zdrowotnych zrezygnował

z kierowania czasopisma *Architekt*, to redaktorem naczelnym czasopisma został architekt Jerzy Warchałowski, jednak Władysław Ekielski wspierał kolegę w prowadzeniu pisma. Był także naczelnym redaktorem *Odbudowy Polskiej Wsi*. [14, str. 135] W latach 1886-1888 jako asystent Katedry Budownictwa w c.k. Akademii Techniczno - Przemysłowej w Krakowie profesor Ekielski uczył kompozycji architektonicznej oraz kształtowania form architektonicznych. Następnie, od 01.09.1894 r. był profesorem rysunku w Państwowej Szkole Przemysłowej, a także przełożonym w Miejskiej Szkole Przemysłu Artystycznego oraz docentem Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

W 1910 roku wziął udział w konkursie na plan regulacji Wielkiego Krakowa. Wchodził w skład zespołu oznaczonego symbolem nr 5, w skład którego wchodził: artysta malarz i czterech architektów. Oprócz Ekielskiego współautorami nagrodzonego I nagrodą projektu byli: Józef Czajkowski, Tadeusz Stryjeński, Ludwik Wojtyczko i Kazimierz Wyczyński. W latach 1914-1918 współpracował z zespołem architektów w Obywatelskim Komitecie Odbudowy Wsi i Miast, tworząc modelowe projekty wzorowane na motywach polskiej architektury ludowej. Władysław Ekielski zajmował się także projektowaniem i tworzeniem witraży. W 1902 r. w następstwie fascynacji sztuką witrażownictwa i z uwagi na duże zapotrzebowanie na produkcję *szklanych obrazów* na terenie Galicji, Władysław Ekielski wraz z malarzem Antonim Tuchem założyli Zakład Witraży i Mozaiki Artystycznej. We współpracy z Tuchem, Ekielski zaprojektował witraże do kościołów: w Staromieściu pod Rzeszowem i Strachocinie pod Sanokiem. Zakład Witraży i Mozaiki Artystycznej, zrealizował wiele witraży autorstwa Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera oraz innych artystów, zdobywając wyróżnienia i nagrody za wysoką jakość wykonania. W 1904 r. do spółki przystąpił Stanisław Gabryel Żeleński, architekt rządowy przy c.k. starostwie krakowskim, który przejął Zakład na własność w 1906 r.

2. ZAWÓD: ARCHITEKT I KONCESJONOWANY BUDOWNICZY

Po ukończeniu nauki w Wiedeńskiej Szkole Politechnicznej, Władysław Ekielski pracował w Wiedniu u profesora Heinricha von Ferstela (ur. 1828 – zm. 1883), jednego ze współtwórców architektury Wiednia w drugiej połowie XIX w. W 1883 r. wrócił do Krakowa i nawiązał współpracę z biurem projektowo-budowlanym niezwykle prężnego architekta i konserwatora zabytków Tadeusza Stryjeńskiego. Początkowo, jako projektant, później jako jego współnik. Mając w dorobku kilka znaczących realizacji i wiele wykonanych projektów, w 1886 r. w biurze Stryjeńskiego zdobył uprawnienia budowlane. Od tamtej pory architekt i koncesjonowany budowniczy Ekielski zaprojektował już całkowicie samodzielnie nowe budynki, opracował projekty przebudowy obiektów istniejących oraz projekty konkursowe budynków o wielorakiej funkcji i kubaturze, jak również zaprojektował wiele obiektów małej architektury i znaczących elementów wyposażenia wnętrz. Spośród tej ostatniej grupy należy wymienić:

- Projekt konkursowy na pomnik w rocznicę *Odsieczy Wiedeńskiej 1683 roku*, opracowany w 1882 r. wraz ze wspomnianym Alfredem Daunem oraz Mieczysławem Zawiejskim;
- Projekt na restaurację zabytkowego Ogrojca przy kościele św. Barbary w Krakowie, za który zdobył I nagrodę ex aequo z architektem i konserwatorem Zygmuntem Hendlem w 1882 r.;
- Projekt i realizacja ikonostasu w kościele unickim p.w. św. Norberta przy ul. Wiślniej 11 w Krakowie, wspólnie z Tadeuszem Stryjeńskim w latach 1886-1887;
- Projekt pergoli na wystawę wnętrz i materiałów budowlanych w otoczeniu ogrodowym na terenie krakowskiego Parku Jordana w 1912 r.;
- Szczegóły architektoniczne pomników: Gralewskiego w bazylice Mariackiej i Tyrchowskiego w krakowskim kościele oo. Franciszkanów;
- Zrealizowany projekt wolnostojącego mauzoleum rodziny Żeleńskich w Brzeziu, z 1903 r.;

– Grobowiec rodziny Gwiazdomorskich, w kwaterze N, na Cmentarzu Rakowickim.

Władysław Ekielski jest autorem projektu kamienic takich jak: przy ulicy Piłsudskiego 14, Studenckiej 14, Szpitalnej 4, Grodzkiej 26, zrealizowanego w 1889 r. domu zdrowia dra Gwiazdomorskiego przy ul. Siemiradzkiego 1 oraz *Domu Własnego*, przy ul. Piłsudskiego 40, zwanego *Domem o dwóch frontonach*. Po kilkudziesięciu latach przerwy w budowie, na podstawie projektu W. Ekielskiego dokończono wznoszenie Nowej Synagogi w Tarnowie. Wraz z Tadeuszem Stryjeńskim, jako współdziaławiec spółki wykonał szereg znaczących projektów, spośród których realizacji doczekały się m. in. neorenesansowy gmach Schroniska Fundacji im. Aleksandra Lubomirskiego przy ulicy Rakowickiej 27 (obecnie główny gmach Uniwersytetu Ekonomicznego) [17, str. 446-447] oraz okazałe pałace miejskie: Wołodkowiczów, mieszczący się przy ul. Lubicz 4 i na dawnym placu Dworcowym, Pusłowskich, przy ul. Westerplatte 10 oraz Maurycego Straszewskiego na Plantach pod Wawelem, tzw. willa *Mały Wawel* przy ul. Podzamcze. W trakcie prowadzonych od 1895 prac restauratorskich przy prezbiterium i w nawie poprzecznej kościoła oo. Franciszkanów Krakowie dokonał odkryć pierwotnego planu budowli, a wykonanie polichromii wnętrza świątyni zaproponował Stanisławowi Wyspiańskiemu [7, str. 26], wybitnemu młodopolskiemu malarzowi, grafikowi, a także dramaturgowi i poecie. Kolejną okazją do współpracy Władysława Ekielskiego ze Stanisławem Wyspiańskim było zlecenie wykonania witraży w tym przedstawienia Apolla, do gmachu Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie pracowni Ekielskiego i Tucha. [8] Władysław Ekielski był człowiekiem wszechstronnie utalentowanym, a w swych pracach projektowych nie stosował wprost obcych wzorów, ale w ramach poszukiwań stylu narodowego umiejętnie nawiązywał m.in. do ornamentyki włoskiego renesansu. Nie dziwi więc fakt, że Stanisław Wyspiański zwrócił uwagę na rozległość jego zainteresowań, szczerłość, zamiłowanie sztuki i właśnie jemu zaproponował artystyczne partnerstwo przy tworzeniu projektu zabudowy wawelskiego wzgórza, czyli *polskiego Akropolis*. [5, z. 5-6] Miał powstać nie tylko pomnik Narodu, ale faktyczne centrum władzy w odrodzonej Polsce: siedziba prezydenta, parlamentu, a także m.in. akademii nauk i muzeum narodowego. Profesor Ekielski we wspomnieniach pisał: *W jesieni r. 1904 – zatem w parę tygodni od chwili, kiedy Zamek Królewski na Wawelu przeszedł na własność kraju, wezwał mnie śp. Stanisław Wyspiański do siebie i zaproponował wspólną pracę nad obmyśleniem przeznaczenia całego wzgórza i sposobu jego zabudowania*. [15, str. 135] Ekielski przystał na propozycję bez namysłu, gdyż odezwał się w nim: *duch patriotyzmu oraz umiłowanie do zabytków Krakowa. Gdy człowiek tak wysokiej miary, tak zawsze wysokiego wzniosłości, tak fanatycznie – gorącego umiłowania naszej przeszłości i jej zabytków - pisał - zrobił mi propozycję wspólnej pracy nad Wawelem - Akropolem polskim, podjąć ją było serdecznym obowiązkiem (...)*. [15, str. 135-136] Zaniepokojony początkowo, rozważał później we wspomnieniach, co skłoniło Stanisława Wyspiańskiego, aby właśnie do niego zwrócił się z prośbą o współpracę: *Jak z jednej strony zaszczytne mi było zwrócenie się tak genialnego człowieka do mnie o współpracę, tak z drugiej strony zdawałem sobie sprawę z wielkiej różnicy między moim uzdolnieniem a jego genialnym umysłem. To mnie nawet niepokoiło. Dlatego raz zapytałem go co właściwie spowodować mogło to właśnie wyróżnienie mnie spośród kolegów architektów – zapewne zdolniejszych ode mnie*. [11, str. 362-363] Odpowiedź jaką otrzymał Ekielski od Wyspiańskiego była potwierdzeniem jak wielkiego serca artystą był w Jego oczach. To właśnie w nim Wyspiański ujrzął ten stopień bezinteresowności i wrodzonego oddania dla sztuki, jaki uważał za konieczny, aby wykonać projekt zbudowania na wzgórzu wawelskim *polskiego Akropolu*. [11, str. 363]

Należy wspomnieć, że w uznaniu dokonań projektowych i znaczących realizacji Władysława Ekielskiego, został m.in. odznaczony w 1922 r. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 1925 r. Izba Budowniczych w Krakowie mianowała założyciela i długotrwałego redaktora *Architekta* oraz wybitnego twórcę wielu budowli swoim członkiem honorowym w uznaniu zasług położonych około wyedukowania szeregu budowniczych oraz w uznaniu niezmiernie trudnej pracy pedagogicznej, kulturalnej i społecznej. Władysław Ekielski zmarł 23. 06. 1927 r. w Krakowie, przeżywszy 72 lata, po ciężkiej chorobie

i pochowany został na Cmentarzu Rakowickim. Rada Pedagogiczna w Państwowej Szkole Przemysłowej w Krakowie w 83 rocznicę urodzin, 24.03. 1938 r. wmurowała tablicę pamiątkową ku czci profesora Ekielskiego. Napis na tablicy brzmi: *Władysławowi Ekielskiemu, artyście z Bożej łaski, polskiego stylu miłośnikowi, szermierzowi obowiązku, obywatelowi niezłomnemu, który przez lat 40 z górą był tej szkoły pracownikiem i chlubą, tablicę tę wdzięcznej pamięci wmurowali uczniowie i koledzy.* W 1998 r. jego imieniem nazwano ulicę w Krakowie-Pychowicach, w rejonie ulic, upamiętniających postacie architektów i konserwatorów zabytków: Teodora Talowskiego, Sławomira Odrzywolskiego, Filipa Pokutyńskiego oraz Tomasza Prylińskiego.

3. DOM WŁASNY PROFESORA EKIELSKIEGO

Nie przypadkowo *Dom Własny* Władysława Ekielskiego znalazł się na okładce książki autorstwa Wojciecha Bałusa pod tytułem: *Sztuka Krakowa i Galicji w wieku XIX*. Dom ten, zwany także *Pałacem Ekielskiego*, a także *Domem o dwóch frontach* to kamienica położona na rogu ulicy Marszałka Józefa Piłsudskiego 40 oraz alei Zygmunta Krasińskiego. Architektura domu odbiega od szablonowych kształtów, obowiązujących za życia projektanta, oraz zmieniającej się mody architektonicznej. Obiekt ten, stanowi przykład myśli architektonicznej z okresu przełomu XIX i XX wieku.

3.1. Lokalizacja obiektu

Kamienica narożna z przed ogrodem zlokalizowana jest w linii zabudowy ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego. W bezpośrednim sąsiedztwie budynku znajdują się następujące objekty:

- Od strony południowej kamienica graniczy z siedzibą pracowni witraży Stanisława Gabriela Żeleńskiego pod adresem al. Zygmunta Krasińskiego 23. Powstała ona w latach 1906-1907 wg. projektu architekta Ludwika Wojtyczki, z którym Ekielski współpracował przy planie Wielkiego Krakowa. W fasadzie z czerwonej cegły asymetrycznie rozmieszczone są okna różnej wielkości i kształtu oraz wykusz. Na elewacji frontowej zastosowana została oszczędna, wyrafinowana dekoracja w postaci konika morskiego i słoneczników;
- Od wschodu, w ciągu ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego *Dom Własny* sąsiaduje z kamienicą, zaprojektowaną przez architekta Henryka Lamensdorfa w 1908 r.
- Po przeciwległej stronie ulicy Piłsudskiego istnieje do dziś jako narożny budynek przy skrzyżowaniu z al. Mickiewicza historyczna Rogatka Wolska, zbudowana w latach 1892-1893 u wylotu ówczesnej ulicy Wolskiej. Rogatki były małymi budynkami stawianymi przy głównych traktach wjazdowych do miast i były siedzibami miejskich władz skarbowych, pobierających opłaty celne i drogowe. Najczęściej stawiano je parami po obu stronach drogi, a pomiędzy nimi instalowano ruchomą barierę.

3.2. Architektura pałacu Ekielskiego

Projektując budynek Władysław Ekielski zainspirowany twórczością architektoniczną swojego nauczyciela - profesora Heinricha von Ferstela, zastosował neorenesansowy wzorzec. W projekcie *Domu Własnego* można wyszczególnić cechy malowniczego eklektyzmu. [2, str. 115] Jeden z narożnych budynków, zrealizowanych przez Ferstela - Palais Aichholz w Wiedniu, posiada wysunięty ryzalit w postaci półokrągłej wieży, nakrytej kopułą. W taki sam sposób początkowo miała być nakryta narożna, półokrągła baszta w omawianym domu przy ówczesnej ul. Wolskiej 40. W trakcie realizacji Ekielski jednakże wyraźnie nawiązał do polskiego renesansu poprzez zastosowanie attyki, wieńczącej wieżę oraz motywów zaczerpniętych z zamku na Wawelu - w loggiach, bądź z zamku w Baranowie Sandomierskim - w przypadku obramień okiennych. *Dom Własny* to murowana kamienica, której zewnętrzne lica są wykonane w kamieniu, cegle i tynku. Pierwotnie

dwupiętrowa kamienica jest częściowo podpiwniczona, złożona z dwu skrzydeł zwróconych ku sobie pod kątem prostym i połączonych uskokowo przy pomocy półokrągłej, wspomnianej baszty. W narożnych osiach skrzydeł na całej wysokości znajdują się loggie. Przyziemie baszty i osi z loggiami sklepione są beczkowo z lunetami. Wejście do kamienicy jest otwarte i zwieńczone półkolistymi arkadami oraz krążgankami od ul. Piłsudskiego. Nad wejściem widnieje płaskorzeźba orła zwyciężającego węża. Klatka schodowa w baszcie, zaprojektowana jest na rzucie półkola ze schodami wachlarzowymi z kamienia i balustradą kutą o neobarokowym wzorze. Za klatką schodową znajduje się podwórko. Od strony podwórza jest klatka schodowa zabudowana w całości gospodarczymi schodami żelaznymi o krętych biegach. We wnętrzach mieszkań znajdują się stropy z profilowanymi fasetami. Profilowane są także skrzydła drzwiowe, w części witrażowo przeszklone. Parter pokryty jest okładziną z nieregularnych płyt kamiennych i zamknięty opaską gzymsu. W pobliżu wejścia wkomponowano mozaiki z przedstawieniem twarzy Chrystusa oraz numeru kamienicy, wykonane przez Zakład Witraży i Mozaiki Artystycznej, wówczas jeszcze będący własnością Ekielskiego i Tucha. Kondygnacje znajdujące się nad parterem są wykonane w jasnej glazurowanej cegle. Na elewacji od strony ulicy Piłsudskiego, nad łukiem jednego z okiem można odnaleźć wyrytą majuskułą inskrypcję: *TĘDY WCHODZI ŚWIATŁO Z NIEBA, W NIEBO TOBIE PATRZEĆ TRZEBA*. Ornamentyka budynku jest bogata. Składają się na nią: palmy, wole oczy, laski z liśćmi dębu i wstęgi, oraz motyw przeciwstawnie zwróconych harpii. Ciekawym rozwiązaniem są loggie o architrawach wspartych na narożnych ceglanych pilastrach, z motywem koników morskich w kapitelach oraz kolumienkach drewnianych z kapitelami w porządkach korynckim, jońskim i toskańskim. Od ul. Piłsudskiego widoczna jest tralkowa balustrada. W architrawie II pietra widnieje napis majuskułowy: *jam to budował nie Tobie, Ty też buduj kwoli sobie*. Słowa te są swojego rodzaju odpowiedzią na negatywne reakcje konserwatywnego środowiska ówczesnego Krakowa. Oś baszty jest rozczłonkowana kolejno – na I piętrze trójdzielny, *wawelskim* oknem, na II piętrze - oknem dwuskrzydłowym i na III piętrze - parą okien dwuskrzydłowych, w kamiennych obramieniach. Baszta zwieńczona jest ścianą attykową rozczłonkowaną półkolistymi wnękami, tynkowanymi między ceglanyimi pilastrami i łękami. Pierwotnie we wnękach zwieńczenia wieży umieszczone były sceny adoracji przez aniołów Marii z Dzieciątkiem. [2, str. 115] Nad attyką znajduje się żelazna balustrada galeryjki. Po wykonaniu nadbudowy, obiekt otrzymał inne proporcje, a sama wieża nie dominuje nad resztą założenia. Nadbudowana, trzecia kondygnacja wpłynęła na osłabienie dynamiki kompozycji. Budynek przekryty jest dachem trójspadowym pokrytym dachówką. W wejściu od ul. Piłsudskiego zastosowano kratę ze skośnych prętów, a na nadprożu widnieje napis: *Na rok przed jubileuszowym dwudziestym wiekiem panowania Chrystusa nad światem*. W części górnej bramy wejściowej znajduje się symetryczna dekoracja z motywem wici roślinnej. Brama ta nawiązuje do ślusarki Alberta Milde, wykonanej w budynku Palais Miller Aichholz w Wiedniu. Ogrodzenie przedogrodu w części narożnej na kamiennym cokole, złożone było z siatki z dekoracyjnymi słupkami w formie słoneczników, które nie zachowały się do dziś i monogramem WE. Jako dowód na to, iż budynek przy skrzyżowaniu ówczesnych ulic: Wolskiej i Swoboda prowokował do skrajnych sądów niech posłużą słowa jakie napisał o Domu Własnym W. Ekielskiego jeden z krytyków, Feliks Chwalibóg (1866 – 1930) w 1908 roku: *Tymczasem ulica Wolska jest ściekiem poronionych płodów architektury, a potworek wylęgły u jej wylotu (ostatni dom po lewej stronie) mało ma równych sobie nawet w Krakowie okazów. Ta baszta gładka jak cylinder, nie wiadomo czy służy za rezerwar na wodę kolei obwodowej, z którą się styka, czy jest to kocioł wielkiej pralni higienicznej czy też prywatne krematorium*. [4, str. 14] W celu określenia możliwie dokładnego i wielostronnego stylu w jakim zaprojektowano *Dom Własny*, przeanalizowano inne projekty kamienic narożnych. Uwzględniały one często daleko idące zmiany w tradycyjnym układzie funkcjonalnym, co wynikało z oczekiwań bardziej zamożnych i wymagających inwestorów. [10, str. 45] Należy pamiętać, że Władysław Ekielski oprócz omawianego własnego domu zrealizował szereg budynków narożnych, takich jak:

- Dom Barabasza na rogu ul. Studenckiej 14 i ul. Garncarskiej 12, [10, str. 171]

- Dom Czernego na rogu ul. Lubicz i ul. Westerplatte 23,
- Dom Kadenów przy ul. Karmelickiej 42,
- Dom dra Józefa Muczkowskiego przy ul. Karmelickiej 1,
- Dom Antoniego Suskiego na rogu ul. Grodzkiej i ul. Dominikańskiej,
- Zaprojektował również restaurację zabytkowej kamienicy na narożniku ulic Szczyphańskiej 1 i Sławkowskiej, tzw. *Dom pod gruszką*.

3.3. Obecny obraz kamienicy przy ul. Piłsudskiego 40

Dom Własny został wpisany do rejestru zabytków w 1973 r. (A-479). Następnie w 1979 r. sporządzono dla obiektu tzw. *białą kartę*, znajdującą się w zasobach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. W międzyczasie, duże – około 100 metrowe mieszkania zostały podzielone na mniejsze i przeznaczone na cele komunalne. W 2002 r. budynek po wielu latach dewastacji poprzez niewłaściwe użytkowanie, został przejęty od Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej przez utworzoną wówczas *wspólnotę mieszkańców* w bardzo złym stanie technicznym. W latach 2006-2009 staraniem tejże wspólnoty, przy dofinansowaniu ze strony Gminy Miejskiej Kraków oraz z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa budynek został częściowo odrestaurowany. Niemniej jednak, co najmniej od 2002 r. części elewacji frontowych wraz z wieżą są stale zasłonięte reklamą dużego formatu. Wspólnota mieszkaniowa utrzymuje, że dzięki billboardowi reklamowemu pozyskuje pieniądze na dalsze prace remontowe. Tymczasem, do tej pory wzbudzające kontrowersje reklama mogła wisieć dzięki lukom w obowiązującym prawie - zamiast do elewacji przymocowana jest do rusztowania. Z racji swojej kontrowersyjnej jak na owe czasy formy, właśnie ten budynek zyskał wielką popularność wśród wszystkich prac architekta i powinien być doprowadzony jak najszybciej do swej dawnej świetności przez obecnych właścicieli, czyli *wspólnotę mieszkańców*. Niepodważalna wartość *Domu Własnego*, wiąże się z wielką odpowiedzialnością, spoczywającą na obecnych właścicielach nieruchomości. Pozostaje jedynie mieć nadzieję, że wspólnota mieszkaniowa we współpracy ze Społecznym Komitetem Odnowy Zabytków Krakowa, doprowadzi trwający od lat remont do końca i przywróci pierwotny stan kamienicy. *Dom własny* wymaga kosztownych zabiegów konserwatorskich, które jednakże sprawią, że ponownie będzie on wizytówką miasta i jedną z głównych atrakcji Nowego Świata. Aktualnie ta *perła krakowskiej architektury* jest permanentnie zasłonięta szpecącą reklamą zewnętrzną dużego formatu.

4. INNE PRZYKŁADY DOMÓW WŁASNYCH ZNANYCH KRAKOWSKICH ARCHITEKTÓW Z PRZEŁOMU XIX I XX WIEKU

Analizując ówczesne trendy w projektowaniu prawie wszyscy architekci XIX i XX wieku mieszkali we własnych kamienicach, będących równocześnie swojego rodzaju reklamą ich działalności twórczej. [9, str. 35-54] Realizacje te cechowała solidność wykonania, pomysłowość oraz wysoki poziom artystyczny. Wielu z ówczesnych twórców jak np. Teodor Talowski, wyróżniało się indywidualnością oraz artystycznym zmysłem, o czym m.in. pisał *konkurent*, Władysław Ekielski na łamach czasopisma *Architekt*. [6, str. 83] Przyglądnijmy się kilku przykładom domów własnych krakowskich architektów, które do dzisiaj przetrwały w miarę niezmięnionej postaci:

- Pałac Tadeusza Stryjeńskiego nazywany: *Dom Pod Stańczykiem*, lub *Willa Pod Stańczykiem* zaprojektowany jest jako pałac neorenesansowy z cechami neobaroku z lat 1882-1883, przez Tadeusza Stryjeńskiego jako jego *dom własny*. Budynek położony jest przy ul. Batorego 12 w Krakowie. Nazwę *Pod Stańczykiem* kamienicy nadał sam architekt, gdyż należał do politycznego ugrupowania *Stańczyków*. Zespół domu własnego Stryjeńskiego złożony jest z budynku głównego oraz dwóch skrzydeł. Budynek ozdobiony jest okazałym wykuszem na piętrze z rzeźbą przedstawiającą Stańczyka i datą 1886. W ogrodzie znajduje się pawilon - pracownia Tadeusza Stryjeń-

skiego. Dodatkowy pawilon wraz z ośmioboczną basztą zbudowany został w 1884 r., a w 1892 r. krytą galerią połączono go z budynkiem głównym. Budynek opatrzony jest inskrypcją: *HOC ERAT IN VOTIS- Tegom sobie właśnie życzył.*

- Kamienica *Festina Lente* była domem własnym Teodora Talowskiego. [16, str. 71] Dom należy do pierwszej fazy twórczości Talowskiego (1885–1895), w której architekt stworzył najbardziej oryginalne dzieła. [1, str. 123] Nad wejściem do budynku widnieją dwie dekoracyjne sentencje: *Festina lente - Spiesz się powoli* i *Ars longa vita brevis- Życie jest krótkie, sztuka długotrwała.* Pozornie prosta fasada szeregowej kamienicy jest asymetryczna, zdobiona kamiennymi detalami. Niestety, podczas przebudowy, jaka miała miejsce w 1929 r. w trakcie dobudowy dodatkowego piętra zniszczeniu uległ ozdobny portal. Budynek formą architektoniczną nawiązuje do rodzimej, krakowskiej wersji renesansu włoskiego.
- Dom własny architekta Jana Zawiejskiego zaprojektowany w 1909 roku, nazywany był *Jasnym Domem*. [12, str. 25] Położony jest na rogu ulic Biskupiej i Łobzowskiej. W skromnym portalu umieszczono nazwę budynku: *Jasny Dom*.

Nazwa ta nie tylko nawiązywała do jasnych elewacji kamienicy, ale także wskazywała na optymizm oraz pogodne usposobienie autora projektu. [13, str. 187-194]

Podobnie, jak w przypadku domu przy ul. Wolskiej 40, tak i tutaj możemy znaleźć monogram autora JZ, umieszczony na elewacji fontowej.

5. PODSUMOWANIE

Władysław Ekielski był jednym z bardziej twórczych architektów swojej epoki. W sferze jego zainteresowań pozostawały zarówno: działalność projektowa jak również dydaktyczna oraz publicystyczna i literacka. Spuścizna po profesorze Ekielskim obejmuje nie tylko dziesiątki zrealizowanych budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej na terenie Krakowa i ówczesnej zachodniej Galicji, ale także dziesiątki artykułów i prac literackich. W zbiorach rodzinnych po Profesorze zachował się ciekawy projekt koncepcyjny *Domu własnego*, który został przedstawiony. Wiedza taka przyczynia się do pełniejszego zrozumienia dziejów nowoczesnej polskiej architektury. Artyści, projektując dla siebie samych ukazywali bez skrępowania swoje wizje oraz upodobania stylistyczne. Na przełomie XIX i XX wieku w Krakowie powstało wiele domów własnych, zaprojektowanych przez krakowskich budowniczych, które można podziwiać do dziś. Jednym z najbardziej rozpoznawalnych obiektów autorstwa Władysława Ekielskiego pozostaje kamienica narożna, nazywana *Domem Własnym*, zrealizowana w dzielnicy Nowy Świat. Do tej pory nie ma całościowego, monograficznego ujęcia działalności twórczej Władysława Ekielskiego. Są jedynie wybiórcze opracowania poszczególnych sfer działalności artysty.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Bałus W., *Historyzm, analogiczność, malowniczość. Rozważania o centralnych kategoriach twórczości Teodora Talowskiego (1857–1910), Folia Historiae Artium*, T. XXIV, 1988.
- [2] Bałus W., *Sztuka Krakowa i Galicji w wieku XIX*, Universitas, Praca zbiorowa, G.Grajewski, Kraków 1991. s. 112-115.
- [3] Bąk J., *SEMPER IN ALTUM*, Z dziejów Szkół Nowodworskich, Wydawnictwo Literackie Kraków, 1976. s. 321.
- [4] Chwalibóg F., *Brzydki Kraków*, Kraków 1908.
- [5] Ekielski W., Wyspiański S., *Akropolis. Pomysł zabudowania Wawelu. Architekt* 9/1908, z. 5–6 s. 49-57.
- [6] Ekielski W., *Teodor Talowski*, w "Architekt", R.XI. maj 1910, z. 5.
- [7] Krasnowolski B., *Stanisław Wyspiański a zabytki Krakowa, Alma Mater* 97/2007. s. 26-29.
- [8] Laskowski A., broszura wydana przez Stowarzyszenie Twórcze *Dom Stanisława Wyspiańskiego*, Kraków 2007.

- [9] Laskowski A., *Sibi et posteritati. Autoprezentacja i reklama w środowisku architektów*, Zeszyt 1/2012 Kwartalnika Architektury i Urbanistyki. s. 35-54.
- [10] Makowska B., *Kamienice krakowskie z przełomu XIX i XX w. I okresu międzywojennego...* Kraków 2014, s. 171.
- [11] Płoszewski L., *Wyspiański w oczach współczesnych*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1971. s. 362-363.
- [12] Purchla J., *Teatr i jego architekt*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 1993.
- [13] Purchla J., *Jan Zawiejski ARCHITEKT PRZEŁOMU XIX I XX WIEKU*, PWN, Warszawa 1986 s. 187-194.
- [14] Rocznik Krakowski, *Wspomnienie Władysława Ekielskiego*, 1975 r., s. 125-143.
- [15] Rożek M., *Przewodnik po zabytkach Krakowa*, WAM, Kraków 2012. s. 446-447.
- [16] Sołtysik A., *Język form Teodora Talowskiego*, Kraków 2012.
- [17] Swiszcowski S., Ekielski Władysław (1855–1927). w: *Polski Słownik Biograficzny*, T. VI., 1948, s. 221–223.
- [18] <http://krakow.naszemiasto.pl/artykul/co-nam-zostalo-z-tamtych-lat,2865948,artgal,t,id,tm.html>, access/dostęp: 29.01.2018.
- [19] <http://krakow.naszemiasto.pl/artykul/co-nam-zostalo-z-tamtych-lat,2865948,artgal,t,id,tm.html>, access/dostęp: 29.01.2018.

AUTHOR'S NOTE

The Author is a PhD student at the Faculty of Architecture on Cracow University of Technology, mentored by prof. Andrzej Gaczoł. His scientific research includes issues related to the history of polish architecture and urban planning. As regards the interests the author is the former architecture and historic automotive, With specific regard to old motorcycles.

O AUTORZE

Autor jest doktorantem na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. W swojej pracy naukowej porusza zagadnienia związane z historią polskiej architektury i urbanistyki. Opiekunem naukowym autora jest dr hab. inż. arch. Andrzej Gaczoł. W zakresie zainteresowań autora znajduje się dawna architektura oraz zabytkowa motoryzacja, ze szczególnym uwzględnieniem starych motocykli.

Kontakt | Contact: artek.jurek@gmail.com